

วิจารณ์หนังสือ : Book Review

คุณสมบัติ 5 ประการ

FEATURES 5 REASONS

ผู้เขียน: สมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี้ยว อุปเสโน)

Author: Somdet Phra Buddhacarya (Kiaw Upaseno)

พระศรีสิทธิวิเทศ (ธวัชชัย รสเลิศ)

และ พระมหามิตร ฐิตปณฺโญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Phrasrittivites (Thawatthai Roslers)

and Phramaha Mit Thitapanyo

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus, Thailand

Corresponding Author; E-mail: phrasri8838@gmail.com

บทนำ

การดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเข้าสังคม สิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความสุข คือ การยอมรับอัตลักษณ์ซึ่งกันและกัน แต่การจะเกิดความสุขบริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างแท้จริงต้องศึกษาความรู้ในทางธรรมเพราะพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นความรู้ที่ทำให้พ้นทุกข์ เป็นความรู้ที่มาจากพระปัญญาบริสุทธิ์ที่เกิดจากการรู้แจ้งเห็นจริง

* ได้รับบทความ: 16 มีนาคม 2563; แก้ไขบทความ: 25 มิถุนายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 28 มิถุนายน 2563

Received: March 16, 2020; Revised: June 25, 2020; Accepted: June 28, 2020

ในทุกสิ่งของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หากผู้ใดรู้วิธีการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องสมบูรณ์และมีความเพียร คุณธรรมที่ต่าง ๆ จะเพิ่มพูนขึ้นในใจ อาณิสสนี้จะส่งผลให้มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง สามารถสร้างบารมีได้เต็มอ้อมเต็มกำล้ง จะมีผิพรรณวรรณะที่ผ่องใส เป็นที่รักของมนุษย์และเทวทั้งหลาย ดังนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องศึกษาธรรมะเพื่อจะหาให้มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ทำให้ได้ความรู้ ความสุข และความบริสุทธิ์ไปพร้อม ๆ กัน

ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษา "หลักธรรม 5 ประการ" ซึ่งเป็นคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักในที่นี้จึงได้นำหนังสือ "คุณสมบัติ 5 ประการ" ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) (2556) อันแสดงหลักธรรมสำคัญในการสร้าง "ความรัก" ให้เกิดขึ้นในใจผู้คน มาศึกษา ดังต่อไปนี้

โครงสร้างหนังสือ

หนังสือคุณสมบัติ 5 ประการ มีเนื้อหาทั้งหมด 128 หน้า เป็นหนังสือรวบรวมหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับ "คุณสมบัติ 5 ประการ" ของ "เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ)" เป็นหลักธรรมสำคัญในการสร้าง "ความรัก" ให้เกิดขึ้นในใจผู้คน คนพากรัก พากันพอใจ พากันนิยมยินดีก็เพราะคุณสมบัติ ได้แก่

ประการแรก... "ศีล" พรั่งพร้อมด้วย "ศีล"

ประการที่สอง... "ทสฺนสน" ถึงพร้อมด้วย "ทสฺสนะ"

ประการที่สาม... "ธมฺมภูมฺม" ตั้งใจอยู่ในธรรม คือ "มีธรรมประจำอยู่ในใจ มีธรรมะประจำอยู่ในจิต มีจิตใจประกอบด้วยคุณธรรมต่างๆ"

ประการที่สี่... "สจฺจวาทีนํ" มีปกติกล่าวสิ่งที่เป็ "จริง" จะชี้แจงอะไรก็เป็นเรื่องจริง มีสัจจะอันดีงามในใจจะพูดอะไรก็เป็นเรื่องจริง

ประการที่ห้า... "อตุตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ" อะไรที่เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้องจัด ต้องทำ ก็ทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป

หนังสือมีทั้งหมด 6 หัวข้อ ดังนี้

หัวข้อที่ 1 รักซึ่งต้องมีเหตุผล หัวข้อที่ 2 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยศีล หัวข้อที่ 3 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยทสฺสนะ หัวข้อที่ 4 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยการมีธรรมะ หัวข้อที่ 5 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยสัจจะ และหัวข้อที่ 6 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยการรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน

โดยเป็นธรรมที่ยกพระคาถาธรรมบทมาขยายความ ตามพระคาถาที่พระพุทธเจ้า ตรัสพระธรรมเทศนาว่า "สืลทสนสมปนฺน" เมื่อปฏิบัติคุณสมบัติได้ทั้ง 5 ประการแล้ว การที่จะสร้างความรัก ความนิยมชมชอบ ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไป เนื้อหาหนังสือเล่มนี้เป็นธรรมกาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะช่วยพัฒนาและสร้างสรรค์ความรู้และแนวคิดในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า

สาระสำคัญของเนื้อหา

หัวข้อที่ 1 รักซึ่งต้องมีเหตุผล

ผู้ประพันธ์ กล่าวถึง รักซึ่งต้องมีเหตุผล คนที่ยังเป็นปุถุชนธรรมดา ก็ปรารถนาที่จะให้คนรัก อยากให้คนเคารพ อยากให้คนอื่นสนใจ แต่ถ้าเป็นพระอริยเจ้าแล้ว ท่านพ้นภาวะที่จะต้องเรียกร้องความสนใจจากคนอื่น อยู่ในภาวะที่ไม่ต้องการให้คนเขารักแล้ว และได้แสดงทัศนะในเรื่องความรักว่า “คนบนโลกนั้น ใช้ความรักความซึ้งเป็นเหตุผล ไม่ได้ใช้เหตุผลมาเป็นเหตุให้เกิดความรัก เราจึงมักจะรักและซึ้ง โดยไม่มีเหตุผล ชอบใจคนไหน แม้จะเสียหายอย่างไร เราก็รักของเรา อย่างนี้เรียกว่าเอาความรักเป็นเหตุผล บางทีคนเขาดีแสนดีแต่เราก็เกลียด ไม่ชอบน้ำหน้าอย่างนี้เรียกว่า เอาความซึ้งเป็นเหตุผล ไม่ได้เอาเหตุผลขึ้นมาเป็นเบื้องต้น เราต้องนึกด้วยว่า เป็นไปไม่ได้ที่เราจะสร้างความรักให้เกิดขึ้นแก่ทุกคน แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงเพียบพร้อมด้วยคุณทุกประการ แต่ก็ยังมีคนที่คอยว่าร้าย คอยล้างผลาญ เราจึงต้องทำความเข้าใจกับตนเองว่า เราทำให้คนที่มีเหตุผลเท่านั้นรักได้ แม้ว่าเราไม่สามารถที่จะทำให้คนไม่มีเหตุผลมารักได้ตาม (สมเด็จพระพุทธาจารย์, 2556 : 9-1) ซึ่งสอดคล้องกับ เราสร้างวาสนา แล้ววาสนาก็สร้างเรา ให้มีเจตนาตั้งใจสร้างความเคยชินที่ดี ความเคยชินที่เกิดขึ้นนี้ท่านเรียกว่า "วาสนา" ซึ่งเป็นความหมายที่แท้และดั้งเดิม ไม่ใช่ความหมายในภาษาไทยที่เพี้ยนไป วาสนา ก็คือความเคยชิน ตั้งแต่ของจิตใจ ตลอดจนการแสดงออกที่กลายเป็นลักษณะประจำตัว ใครมีความเคยชินอย่างไร ก็เป็นวาสนาของคนนั้น อย่างนั้น และเขาก็จะทำอะไร ๆ ไปตามวาสนาของเขา หรือวาสนาก็จะพาให้เขาไปทำอย่างนั้น ๆ เวลาพบเห็นอะไร ใครสั่งสมจิตใจชอบมาทางไหน ก็ไปทางนั้น และวาสนานี้แหละเป็นตัวการที่ทำให้ชีวิตของเราผันแปรไปตามมัน พระท่านมองวาสนาอย่างนี้ เพราะฉะนั้น วาสนาจึงเป็นเหตุเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ โดยไม่รู้ตัว จึงให้เรามาตั้งใจสร้างวาสนาให้ดี เพราะวาสนานั้นสร้างได้ คนไทยเราชอบพูดว่าวาสนานี้แข่งกันไม่ได้ แต่พระบอก

ว่าให้แก้วาสนา ให้เราปรับปรุงวาสนา เพราะมันอยู่ที่ตัวเรา ที่สร้างมันขึ้นมา แต่การแก้ไขอาจจะอยากสักหน่อย เพราะความเคยชินนี้แก้ยากมาก แต่แก้ได้ปรับปรุงได้ ถ้าเราทำ ก็จะมีผลดีต่อชีวิตอย่างมากมาย ขอให้จำไว้เป็นคติประจำใจเลยว่า "วาสนามีไว้แก้ไข ไม่ใช่มีไว้แข่งขัน" (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545 : 3-5)

ทัศนะของผู้ศึกษา ความในตอนนี้ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า การที่ใครจะรักใคร่ชังคนย่อมมีเหตุผลรองรับ และผู้ที่ปรารถนาจะเป็นที่รักของใครก็ตามควรสร้างเหตุอันเป็นที่รักให้เหมาะสมเสียก่อน ผู้เขียนจึงได้กล่าวว่า “รักชังต้องมีเหตุผล” จึงสอดคล้องกับคำว่าวาสนาสร้างได้ คนที่จะเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายต้องรู้จักสร้างวาสนาอันเหมาะสมกับความเป็นที่รักนั้นด้วย

หัวข้อที่ 2 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยศีล

ผู้ประพันธ์ กล่าวถึง คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยศีล ระเบียบแบบแผน กฎ กติกา และกฎหมายต่าง ๆ ที่เราปฏิบัติร่วมกัน สงเคราะห์เข้าอยู่ในประเภทศีล เพราะเป็นเรื่องระเบียบ แต่ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ไม่ใช่ศีลโดยตรง ศีลโดยตรงนั้น ต้องเป็นบาทฐานแห่งสมาธิ คือ เมื่อถือปฏิบัติในศีลแล้ว จิตใจต้องสูงขึ้น จนกระทั่งเป็นไปเพื่อความสงบ ทำให้สมาธิเกิดขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ควรที่จะปฏิเสธระเบียบแบบแผน กฎ กติกา และกฎหมายต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นมาใช้ในบ้านเมือง และถ้าขาดระเบียบแล้วอย่าหวังเลยว่าคนนี้จะเป็นคนมีศีลต่อไปข้างหน้า เพราะระเบียบเป็นรากฐานของศีล แม้แต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่รู้จักรักษา แล้วจะไปรักษาระเบียบที่สูงขึ้นได้อย่างไร ต้องสอนกันอีกมาก ต้องขัดต้องขูดต้องเกลากอีกเยอะความเป็นผู้มีศีล จะหลุดลอยไปเสีย เพราะเราไม่รู้จักรักษาระเบียบนั่นเอง (สมเด็จพระพุทธาจารย์, 2556 : 17-34) ซึ่งสอดคล้องกับมนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ได้แก่ สึกขา หรือการศึกษา คือการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนามนุษย์ที่ฝึก ศึกษาหรือพัฒนาแล้ว ชื่อว่าเป็น “สัตว์ประเสริฐ” เป็นผู้รู้จักดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขโดยสวัสดิ์ มนุษย์ที่จะชื่อว่าฝึก ศึกษาหรือพัฒนาตน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ผู้เป็นสมาชิกใหม่ของมนุษยชาติ พึงมีคุณสมบัติที่เป็นต้นทุน 7 ประการที่เรียกว่า แสงเงินแสงทองของชีวิตที่ดีงาม หรือ รุ่งอรุณของการศึกษา ซึ่งเป็นหลักประกันของชีวิตที่จะพัฒนาสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้เป็นสัตว์ประเสริฐอย่างแท้จริง สีสัมปทา (ทำศีลให้ถึงพร้อม) มีวินัยเป็นฐานของการพัฒนาชีวิต คือ รู้จักจัดระเบียบความเป็นอยู่ กิจกรรมกิจการและสิ่งแวดล้อมให้อื้อโอกาสแก่การพัฒนาชีวิต อย่างน้อยมีศีลขั้นพื้นฐาน คือ

มีพฤติกรรมที่ถูกต้องในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ด้วยการอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อย่างเกื้อกูลไม่เบียดเบียนกัน และในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุด้วยการกินใช้ปัจจัย 4 ตลอดจนอุปกรณ์เทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิต เกื้อหนุนการศึกษา การสร้างสรรค์ และระบบคุณธรรมสัมพันธของธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550 : 10-12)

ทัศนะของผู้ศึกษา ความในตอนนี้ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า "ศีล" เป็นความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ซึ่งสื่อให้เห็นว่า หากคนในสังคมขาดระเบียบวินัยแล้วมันก็ไม่ดีงาม จึงสอนให้มีศีล เมื่อเข้าถึงศีลแล้ว จะมีแต่ความสุขกายสุขใจ มีหน้าตาชื่นบาน ผิวพรรณวรรณะผ่องใส ใครพบเห็นก็อยากเข้าใกล้ นี่เป็นคุณสมบัติประการแรก ที่ทำให้เป็นที่รักของมนุษย์และเทวา

หัวข้อที่ 3 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยทศสนะ

ผู้ประพันธ์ กล่าวถึง ทศสนะที่เป็นอันตรายต่อชีวิต ทำบุญไม่อธิฐานเป็นเรื่องที่เข้าใจคลาดเคลื่อน เช่น เรายังเป็นปุณฺณอยู่ จิตยังมีการเกาะอยู่ จะบอกว่า "ให้ทานแล้วอย่าไปยึดไปเกาะ" เราพูดเป็นสำบัดสำนวนได้ แต่ใจของปุณฺณคนธรรมดาเป็นไปไม่ได้ ต้องค่อย ๆ คืบคลานโดยลำดับ ปิติก็ดี ปัสสทธิก็ดี ที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรานั้น เป็นสิ่งที่ปรุงแต่งขึ้นมาอยู่ได้ หายไปได้ เกิดได้ ดับได้ พอใจสงบมากก็จะเห็นว่า มีการเกิดดับอย่างนี้เหมือนกัน เมื่อเห็นอย่างนั้นแล้วก็จะเห็นต่อไปว่า มีอะไรเป็นเหตุให้เป็นเช่นนี้ ก็ทราบว่ามีปัจจัยเข้ามาปรุงแต่ง สรุป คือ ต้องมีความเห็นถูกต้อง ตรงไปตามความเป็นจริงของธรรมทั้งหลายทั้งปวง เบื้องต้นจะต้องมีสัมมาทิฐิ คือ เห็นว่า การบูชามีผลจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว โลกนี้มี โลกหน้ามี เช่นนี้เป็นต้น โดยความหมายเบื้องต้นในทางปฏิบัติ นั้น หมายถึงสัมมาทิฐิในอริยมรรค อันหมายถึงปัญญารู้เห็นอริยสัจ 4 จึงจะรู้ชัดเห็นชัด รู้แจ้งด้วยญาณทศสนะ ทำได้เช่นนี้จึงจะเรียกว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทศสนะ เพราะเห็นได้รอบตัว เห็นทั้งอดีตปัจจุบันและอนาคตในเวลาเดียวกัน (สมเด็จพระพุทธาจารย์, 2556 : 37-56) ซึ่งสอดคล้องกับธรรมอันทำให้เป็นผู้ควรที่จะบรรลุคุณธรรมที่ยังไม่บรรลุและทำให้คุณธรรมที่บรรลุแล้วให้เจริญเพิ่มพูน ได้แก่

1. ฉลาดในหลักความเจริญ คือ รู้เข้าใจกระบวนการเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเจริญเพิ่มพูน
2. ฉลาดในหลักความเสื่อม คือ รู้เข้าใจกระบวนการเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดความสูญเสียเสื่อมสลาย

3. ฉลาดในอุบาย คือรู้เข้าใจชำนาญในวิธีการที่จะแก้ไขจัดทำดำเนินการให้สำเร็จลุล่วง
4. สร้างฉันทะที่จะบรรลुकุศลธรรมที่ยังมิได้บรรลุ
5. ระวังรักษากุศลธรรมที่ได้ลุถึงแล้ว
6. ทำให้สำเร็จจุดหมายด้วยการกระทำต่อเนื่องไม่ยังหยุด หรือขาดตอน

ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ทำให้เป็นผู้ควร เหมาะสม สามารถ หรือพร้อมที่จะได้จะถึงสิ่งดีงามที่ยังไม่ได้ไม่ถึงและทำสิ่งที่ดีงามที่ได้ถึงแล้วให้เจริญเพิ่มพูน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต, 2550 : 197-198)

ทัศนะของผู้ศึกษา ความในตอนนี้ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า "ทสนสน" ถึงพร้อมด้วย "ทสสนะ" มีความเห็นถูกต้อง ตรงไปตามความเป็นจริงของธรรมทั้งหลายทั้งปวง หมายความว่า ผู้จะสร้างความรักให้เกิดขึ้นในใจคนได้ ต้องมีทัศนะที่ดีงาม เพราะทัศนะนี้จะเป็นตัวชี้นำความรู้สึก นึกคิด การกระทำ การแสดงออกต่าง ๆ รักับพระปฐมเทศนา ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงแสดงสัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ความเห็นถูกต้อง ซึ่งเป็นมรรคอันดับแรกในอริยมรรค มืองค์ 8 อันเป็นแนวทางให้ถึงความเป็นผู้ประเสริฐ ผู้เจริญ ในโลก

หัวข้อที่ 4 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยการมีธรรมะ

ผู้ประพันธ์ กล่าวถึง "การมีธรรมประจำอยู่ในใจ มีธรรมะประจำอยู่ในจิต มีจิตใจประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ 2 ประการ" ความเป็นผู้ตั้งอยู่ในความกตัญญู ผู้ที่มีคุณ ใ่ว่าจะต้องเป็นผู้ใหญ่ ใ่ว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีอายุมากกว่าเรา แม้คนที่มีอายุน้อยกว่าเรา เราก็กต้องจำ บางทีเขาเป็นเด็กแต่เขาเคยเอื้อเฟื้อแก่เรา เราก็กต้องนึกเหมือนกัน คือ เราไม่ได้ไปเคารพที่ตัวเขา แต่เคารพคุณธรรมที่เขามี เณรองค์นี้ เคยทำความดีไว้เหมือนกัน ควรจะให้อะไรตอบแทน นี่คือ หลักกตัญญูกตเวทิตาธรรม ใครมีความดีแก่เราแม้เพียงเล็กน้อย เรามองเห็น เราต้องหาโอกาสที่จะทำให้ชัดเจนขึ้นว่า คนนี้เขามีความดี เราต้องพยายามทำให้ความดีชัดเจน นี่คือ กตัญญูกตเวทิตาธรรม กตัญญูกตเวทิตาธรรมอย่างนี้ เราไม่ค่อยได้พูดถึงกัน โดยมากเราพูดถึงในลักษณะของพ่อแม่กับลูก ครูบาอาจารย์กับศิษย์ เป็นเรื่องที่ถูก เพราะความกตัญญูต่อพ่อแม่ครูบาอาจารย์นั้นเป็นสิ่งที่เราจำเป็นจะต้องมีอย่างชัดเจนแน่นอน ถ้าขาดกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อพ่อแม่ครูบาอาจารย์ไปเสียแล้ว ข้ออื่นก็พากันเลวหมด (สมเด็จพระพุฒาจารย์, 2556 : 61-67) ซึ่งสอดคล้องกับคนที่เราจะเรียกได้ว่าประสบความสำเร็จในการครองเรือนเป็นภุคส์หรือ ชาวบ้านที่ดี นำเคารพนับถือ ควรถือเป็นตัวอย่าง ตามหลักธรรมที่เป็นทวารแห่งประโยชน์สุขที่เรียกว่า วัฒนมุข 6 ประการ ต่อไปนี้

1. อาโรคยะ รักษาสุขภาพดี มีลาภอันประเสริฐ คือความไร้โรคทั้งจิตและกาย
2. ศีล มีระเบียบวินัย ประพฤติดีมีมรรยาทงาม ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม
3. พุทธานุมัต ได้คนดีเป็นแบบอย่าง ศึกษาเยี่ยงนิยมแบบอย่างของมหาบุรุษพุทธชน
4. สุตะ ตั้งใจเรียนให้รู้จริง เล่าเรียนค้นคว้าให้รู้เชี่ยวชาญ ใฝ่สดับเหตุการณ์ให้รู้เท่าทัน
5. ธรรมานุวัติ ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม ดำรงมั่นในสุจริต ทั้งชีวิตและงาน ดำเนินตามธรรม
6. อสันทา มีความขยันหมั่นเพียร มีกำลังใจแข็งแกร่ง ไม่ท้อถอยเฉื่อยชา เพียรก้าวหน้าเรื่อยไป และเชื่อมสายสัมพันธ์กับบุรพการี คือ ในฐานะที่เป็นบุตรธิดา พึงเคารพบิดามารดา ผู้เปรียบเสมือน ทิศเบื้องหน้า ดังนี้

1. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
2. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
3. ดำรงวงศ์สกุล
4. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
5. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

บุคคลทั้งหลายในสังคมที่แวดล้อมตัวเรา เราควรจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์ให้ถูกต้อง ด้วยวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกันตามสถานะความสัมพันธ์ พระพุทธเจ้าตรัสเรียกด้วยคำเปรียบเทียบกับทิศ 6 ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2550 : 55-194)

1. ทิศเบื้องหน้า คือ ผู้มาก่อน ได้แก่ บิดามารดา
2. ทิศเบื้องขวา คือ ผู้ที่ควรเคารพ ได้แก่ ครูอาจารย์
3. ทิศเบื้องหลัง คือ ผู้ตามมา ได้แก่ บุตร ภรรยาหรือคู่ครอง
4. ทิศเบื้องซ้าย คือ ผู้เคียงข้าง ได้แก่ มิตรสหาย
5. ทิศเบื้องล่าง คือ ผู้เป็นฐานกำลัง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน
6. ทิศเบื้องบน คือ ผู้มีคุณความดีสูง ได้แก่ พระสงฆ์

ทัศนะของผู้ศึกษา ความในตอนนี้ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า "ธมมภูมฺ" ตั้งใจอยู่ในธรรม คือ "มีธรรมประจำอยู่ในใจ มีธรรมะประจำอยู่ในจิต มีจิตใจประกอบด้วยคุณธรรมต่าง ๆ" ตั้งอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย อย่างน้อยมีกุศลกรรมบถ 10 ประการ ในที่นี้ท่านหมายความว่า การตั้งอยู่ในโลกุตระธรรม 9 คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 นั้นมักจะนำใจของเรามาตั้งอยู่ในกลางธรรมกาย มาหยุดอยู่ในกลางนี้ตลอดเวลาทั้งวันทั้งคืน ทั้งหลับทั้งตื่น ยืน เดิน นั่ง นอน เราจะ

มีความสุขอยู่ในธรรมตลอดเวลา หน้าตาผ่องใส น้าเข้าใกล้หน้าเลื่อมใสยิ่งนัก หมายถึง ผู้จะเป็นที่รักของคนได้ ต้องมีคุณธรรมประจำใจและตั้งมั่นในธรรมนั้น ๆ ด้วยความดีงาม

หัวข้อที่ 5 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยสัจจะ

ผู้ประพันธ์ กล่าวถึง สัจจะเป็นที่ปรารถนาของคนโดยทั่วไป คนไม่มีสัจจะคบไม่ได้ทุกกรณี คนที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ แม้แต่การที่เขาเท็จต่อตนเองก็ยังมี เช่น เราตั้งสัจจะกับตนเองว่าจะไหว้พระทุกวัน พอถึงเวลาเข้าจริง เอาไว้ก่อนเถอะ อย่าเพิ่งไหว้เลย นี่คือเท็จต่อตัวเอง เท็จต่อตนเอง คือ ไม่ซื่อตรงต่อตนเอง การไม่มีสัจจะต่อตนเองอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าจะมีโทษมากมาย แต่ทำให้เราเป็นคนจิตใจไม่เข้มแข็ง จิตใจไม่แน่นอน จิตใจโยกโคลง แม้ตัวเราเอง เราก็ไม่มีสัจจะต่อตัวของเรา สัจจะต่อตนเองนั้น ต้องมีในทุกกรณี เช่น ถ้าทำอะไรต้องทำจริง อย่าสักแต่ว่าทำเล่น ๆ นี่ก็อยู่เสมอกว่า ถ้าเราทำแล้วต้องตั้งใจจริง ทำจริง เรื่องการพูดคำจริงเป็นเรื่องสำคัญ คำที่เป็นสัจจะเป็นที่ปรารถนาของคนทั่วไป คนในมีวาจาเป็นสัตย์ เป็นจริง ก็ย่อมเป็นที่น่าเชื่อถือ เป็นที่รักของบุคคลอื่น (สมเด็จพระพุทธาจารย์, 2556 : 71-87) ซึ่งสอดคล้องกับคนมีศีลธรรม หรือมีมนุษยธรรม ที่เรียกได้ว่าเป็นอารยชน มีธรรม คือคุณสมบัติ ดังนี้

ก. มีสุจริตทั้งสาม คือ มีความประพฤติดีประพฤติชอบ 3 ประการ

1. กายสุจริต ความสุจริตกาย ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยกาย
2. วาจาสุจริต ความสุจริตทางวาจา พูดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยวาจา
3. มโนสุจริต ความสุจริตทางใจ คิดสิ่งที่ดีงามถูกต้อง ประพฤติชอบด้วยใจ

ข. ประพฤติตามอารยธรรม โดยปฏิบัติถูกต้องตามทางแห่งกุศลกรรม 10 ประการ คือ

- ทางกาย 3

1. ละเว้นการฆ่า การสังหาร การบีบคั้นเบียดเบียน; มีเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลสงเคราะห์กัน

2. ละเว้นการแย่งชิงลักขโมย และการเอาไรต์เอาเปรียบ; เคารพสิทธิในทรัพย์สินของกันและกัน

3. ละเว้นการประพฤติดิตถ์ลวงละเมิดในของรักของหวงแหนของผู้อื่น; ไม่ข่มเหงจิตใจ หรือทำลายลบหลู่เกียรติและวงศ์ตระกูลของกัน

- ทางวาจา 4

4. ละเว้นการพูดเท็จ โกหกหลอกลวง; กล่าวแต่คำสัตย์ ไม่จงใจพูดให้ผิดจากความจริงเพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใด ๆ

5. ละเว้นการพูดส่อเสียด ยุยง สร้างความแตกแยก; พูดแต่คำที่สมานและส่งเสริมสามัคคี

6. ละเว้นการพูดคำหยาบคาย สกปรกเสียหาย; พูดแต่คำสุภาพ นุ่มนวลควรฟัง

7. ละเว้นการพูดเหลวไหลเพ้อเจ้อ; พูดแต่คำจริง มีเหตุมีผล มีสารประโยชน์ ถูกกาลเทศะ

- ทางใจ 3

8. ไม่ละโมภ ไม่เพ่งเล็งคิดหาทางเอาแต่จะได้; คิดให้ คิดเสียสละ ทำใจให้ผ่องแผ้วกว้างขวาง

9. ไม่คิดร้ายมุ่งเบียดเบียน หรือเพ่งมองในแง่ที่จะทำลาย; ตั้งความปรารถนาดีแผ่เมตไตร มุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2550: 16-18) คนที่มีความมั่นใจในชีวิตของตน จนไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงแม้ต่อความตาย ก็เพราะได้ดำเนินชีวิตของตนอยู่อย่างดีที่สุดและได้ใช้ชีวิตนั้นให้เกิดคุณประโยชน์ค้ำค้ำกับการที่ได้เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง เรียกได้ว่าเป็นผู้อยู่อย่างผู้มีชัย ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต คนเช่นนั้นคือผู้ที่ได้เข้าถึงจุดหมายแห่งการมีชีวิต และดำเนินชีวิตของตนตามหลักการต่อไปนี้

ตั้งตนบนฐานที่มั่น ซึ่งใช้เป็นที่ยืนหยัดให้สามารถยึดเอาผลสำเร็จสูงสุดอันเป็นที่หมายได้ โดยไม่เกิดความสำคัญตนผิด ไม่เปิดช่องแก่ความผิดพลาดเสียหาย และไม่เกิดสิ่งหมองหม่นหมกหมมทัບถมตน ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า อริยฐาน (ธรรมเป็นที่ยืน) 4 ประการ คือ

1. ปัญญา ใช้ปัญญา คือ ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ทำกิจการต่างๆ ด้วยความคิดเมื่อประสบเหตุใดๆ ก็ไม่วางตามอารมณ์หรือหลงไปตามสิ่งที่เย้ายวน ศึกษาสิ่งต่างๆ ให้มีความรู้ชัด หยั่งเห็นเหตุผล เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง

2. สัจจะ รักษาสัจจะ คือ สงวนรักษาดำรงตนมั่นในความจริงที่รู้ชัด เห็นชัด ด้วยปัญญา เริ่มแต่จริงวาจา จริงในหลักการ จริงในการปฏิบัติ จนถึงจริงปรมาตม์

3. จาคะ เพิ่มพูนจาคะ คือ คอยเสริมหรือทวีความเสียสละ ให้เข้มแข็งมีกำลังแรงยิ่งขึ้นอยู่เสมอ เพื่อป้องกันหรือตัดทอนตนไว้มิให้ตกไปเป็นทาสของลาภสักการะและผลสำเร็จเป็นต้น ที่ตนได้สร้างขึ้น อันคอยล่อเร้าเย้ายวนให้เกิดความยึดติด ลำพอง และลุ่มหลงมัวเมา สิ่งใดเคยชินเป็นนิสัยหรือเคยยึดถือไว้ แต่ผิดพลาด ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ก็สามารถละได้ทั้งหมด เริ่มแต่สละอามิสจนถึงสละกิเลส

4. อุปสมะ รู้จักสงบใจ คือรู้จักหาความสุขสงบทางจิตใจ ผิดคนให้สามารถระงับความมัวหมองดับความขัดข้องวุ่นวายอันเกิดจากกิเลสได้ ทำจิตใจให้สงบผ่องใสรู้จักรสแห่งสันติ คนที่รู้จักรสแห่งความสุขอันเกิดจากความสงบใจแล้ว ย่อมจะไม่หลงใหลมัวเมาในวัตถุหรือลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น โดยง่าย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2550: 34) ซึ่งทั้งสองส่วนที่ยกมาอ้างนี้ ล้วนแสดงให้เห็นคุณค่าของ สัจจะ ความซื่อสัตย์ทั้งสิ้น เพราะเป็นหลักสำคัญที่มีปรากฏในคำสอนอยู่เสมอ

ทัศนะของผู้ศึกษา ความในตอนนี้ผู้เขียนได้นำเสนอถึง "สัจจวาทีน" ว่ามีปกติกล่าวสิ่งที่เป็น "จริง" จะชี้แจงหรือพูดอะไรก็เป็นเรื่องจริง พูดคำจริงเป็นปกติ ไม่พูดให้คลาดเคลื่อนจากธรรม จากความเป็นจริง คนพูดความจริงเป็นปกตินี้ จะเป็นที่รักที่นับถือ ที่จะอยู่เย็นเป็นสุข จะมีแต่เรื่องดี ๆ ในใจเสมอ หมายถึง ผู้จะเป็นที่รักของมหาชนได้ ต้องเป็นคนที่น่าเชื่อถือ

หัวข้อที่ 6 คุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยการรับผิดชอบหน้าที่ของตน

ผู้ประพันธ์ กล่าวถึง หน้าที่โดยตรงและโดยอ้อมของพระ เณร และชาวบ้าน อยากรให้เขารักแต่ไม่ทำหน้าที่ของตน การยกจิตให้สูง สร้างความดีสร้างบุญกุศล ให้สูงยิ่งขึ้นไป ไปสู่ความพ้นทุกข์ให้จงได้ จิตใจก็จะสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ สูงขึ้นไปจนกระทั่งมองเห็นไปเอง เข้าใจเองว่าสิ่งนี้เป็นบุญ เป็นกุศล ต้องรีบทำรีบพูดรีบคิด อย่างที่ทำอยู่ในขณะนี้ พยายามทำให้เป็นบุญ คิดให้เป็นบุญ พูดให้เป็นบุญ เป็นหน้าที่โดยตรงของมนุษย์ การปฏิบัติธรรมอย่าหลงทาง การทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ด้วยการทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับตนเองและชาวโลก เป็นผู้นำยอดนักสร้างบารมี นำพาสรรพสัตว์ทั้งหลายให้เข้าถึงสันติสุขภายใน และพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ต้องทำเช่นนี้จึงจะได้ชื่อว่า ทำหน้าที่ของตนได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด (สมเด็จพระพุทธาจารย์, 2556 : 92-110) ซึ่งสอดคล้องกับผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตให้เจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จไม่ว่าจะในด้านการศึกษา หรืออาชีพการงานก็ตามพึงปฏิบัติตามหลักต่อไปนี้

ก. หลักความเจริญ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่เรียกว่า จักร (ธรรมประดุจล้อทั้งสี่ที่นำรถไปสู่จุดหมาย) ซึ่งมี 4 ข้อ คือ

1. ปฏิรูปเทสวาสะ เลือกอยู่ถิ่นที่เหมาะสม คือ เลือกหาถิ่นที่อยู่ หรือแหล่งที่เล่าเรียนดำเนินชีวิตที่ดีซึ่งมีบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่อำนวยความสะดวกการศึกษาพัฒนาชีวิต การแสวงหาความรู้ การสร้างสรรค์ความดีงามและความเจริญก้าวหน้า

2. สัมปรีสุปัสสยะ เสาะเสวนาคณติ คือ รู้จักเสวนาคบหาหรือร่วมหมู่กับบุคคลผู้รู้ ผู้ทรงคุณและผู้ที่จะเกื้อกูลแก่การแสวงหาความรู้ ความก้าวหน้าองงาม และความเจริญโดยธรรม

3. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ถูกวิถี คือ ดำรงตนมั่นอยู่ในธรรมและทางดำเนินชีวิต ที่ถูกต้อง ตั้งเป้าหมายชีวิตและการทำงานให้ตั้งมั่นแน่วแน่ และนำตนไปถูกทางสู่จุดหมาย แน่วแน่ มั่นคง ไม่พรั่นไหว ไม่เผลอเลื่อนแอ

4. ปุพเพกตปุญญตา มีทุนดีได้เตรียมไว้ ทุนดีส่วนหนึ่ง คือ ความมีสติปัญญา ความถนัด และร่างกายดี เป็นต้น ที่เป็นพื้นมาแต่เดิม และอีกส่วนหนึ่ง คือ อาศัยพื้นเดิม เท่าที่ตัวมีอยู่ รู้จักแก้ไขปรับปรุงตน ศึกษาหาความรู้ สร้างเสริมคุณสมบัติ ความดีงาม ผักผ่อน ความขานิชานาญ เตรียมไว้ก่อนแต่ต้น ซึ่งเมื่อมีเหตุต้องใช้ก็จะเป็นผู้พร้อมที่จะต้อนรับ ความสำเร็จ สามารถสร้างสรรค์ประโยชน์สุขและก้าวสู่ความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ข. หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) มี 4 ข้อ คือ

1. ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็น ผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จ ๆ หรือเพียงเพราะอยากได้ รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำให้สำเร็จด้วยความ พยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ เอาจิตฝึกฝืน คือ ตั้งจิตรับรู้สิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อย จิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหา เหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังหยาบเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จัก ทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

ทัศนะของผู้ศึกษา การที่ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า "อรรถโน กมมกุพพาน" อะไรที่เป็น หน้าที่ของตนที่จะต้องจัดและทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลุล่วงไป เป็นการนำเสนอถึงการทำหน้าที่ กัลยาณมิตรให้กับตนเองและชาวโลก เป็นผู้นำพาในการสร้างบารมี นำพาสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้เข้าถึงสันติสุขภายใน และพ้นจากทุกข์ทั้งปวง การทำเช่นนี้จึงจะได้ชื่อว่า ทำหน้าที่ของตน

ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ผู้จะเป็นที่รักของมหาชนนั้น ต้องเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่การงานของตนเองสูงมาก จึงจะสมกับการเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สรุปจุดเด่นและข้อพิจารณาโดยรวม

จุดเด่น : หนังสือคุณสมบัติ 5 ประการ ของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เป็นการอธิบายหลักธรรมสำคัญในการสร้าง "ความรัก" ให้เกิดขึ้นในใจผู้คน ให้เป็นที่ยอมรับ โดยท่านสอนว่า รักซึ่งต้องมีเหตุผล ต้องมีคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยศีล ทั้งศีลที่เป็นกฎระเบียบในสังคม ไปจนถึง ศีลในระดับสูง ต้องมีคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยทศสนะ และแนะนำทำบุญไม่อธิฐานเป็นเรื่องที่เข้าใจคลาดเคลื่อน ต้องมีคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยการมีธรรมะ ธรรมะ 2 ประการ ที่เป็นโลกียะและโลกุตระ รวมถึงความเป็นผู้ตั้งอยู่ในความกตัญญู ต้องมีคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยสัจจะ อันเป็นที่ปรารถนาของคนโดยทั่วไป และต้องมีคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักด้วยการรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน

ประเด็นที่อยากนำเสนอ: ความรัก ความนิยมชมชอบ เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา แต่การที่จะสร้างความรัก ความนิยม ชมชอบ จนเข้าไปนั่งอยู่ในหัวใจของใครคนใดคนหนึ่งนั้นคงไม่ใช่เรื่องที่ย่ายนั้ก ถ้าหากเขาผู้นั้นปราศจากหลักธรรม 5 ประการซึ่งเป็นคุณสมบัติแห่งการสร้างความรักที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ ยิ่งถ้าจะต้องสร้างความรัก ความนิยม ชมชอบ ให้เกิดแก่ฆ้องเพื่อน แก่ผู้บังคับบัญชา หรือแก่ประชาชนทั้งประเทศ ก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ยากขึ้นไปอีก ความรัก กับ ธรรมะ เป็นเรื่องที่ควรคู่กัน เป็นสิ่งที่เราควรจะหยิบยื่นให้กัน การสร้างความรักควรต้องมีพรหมวิหาร 4 อยู่ประจำใจของคนทุกคน เพราะพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่สำคัญ ที่จะสร้างความรักให้ราบรื่น ไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกัน และรู้จักให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา คือ ความรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี กรุณา คือ ความสงสาร ช่วยเหลือเกื้อกูลให้หมดทุกข์ตามกำลังของเรา มุทิตา คือ มีจิตใจอ่อนโยน อารมณ์แจ่มใสตลอดเวลาซึ่งจะทำให้คนที่อยู่รอบข้างพลอยอารมณ์ดีไปด้วย และ อุเบกขา คือ ความวางเฉย หมายถึง เฉยในธรรม มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงไปเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง พร้อมกันนั้นก็มียารมณ์ประกอบด้วยความเมตตาปรานี พร้อมทั้งจะสงเคราะห์ หรือ สอนสั่งไปในทางที่ดีขึ้นได้

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). (2545). *รัศมีสามารถสร้างได้ด้วยตัวเอง*. สำนักพิมพ์จดหมายสยาม.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *ธรรมานุญชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 43). เอ็ม แอล ครีเอชันแอนด์ พริ้นติ้ง.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ). (2556). *คุณสมบัติ 5 ประการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อนันตะ.